

Historisch Museum
Deventer

Gegraveerde zilveren beker

Antoni Magnus (1605- na 1677)

1664. Zilver, H 18,5 cm, diameter mondrand 11 cm, diameter bodem 8,2 cm. Merken: meesterteken *Antoni Magnus*; stadskeur *adelaar*; jaarletter *M*. Herkomst: veiling Christie's Amsterdam, 4 maart 2003, nr 359

Kapitein Extravagant die een amoureuze brief overhandigt aan een bode (Duplessis 1402). Onderaan twee groteske dwergen (Lieure 145 en 134).

Tijdens een feestelijke ontvangst op het stadhuis te Deventer werd op 8 april jl. door de Vereniging De Waag, bij monde van haar voorzitter drs J.W. Holthuis en met een toelichting van dr Joh. R. ter Molen, een uitzonderlijk fraaie gegraveerde zilveren beker van de Deventer zilversmid Antoni Magnus aan de burgemeester overgedragen. Deze kostbare beker kon worden verworven door de Vereniging De Waag ten behoeve van het Historisch Museum Deventer met substantiële bijdragen van de Vereniging Rembrandt en de Mondriaan Stichting. De beker bevond zich tot 1984 in de belangrijke verza-

meling van mr J.W. Frederiks en werd dat jaar in Genève geveild. Het toenmalige Museum De Waag probeerde destijds al – mede dankzij toegezegde steun van de Vereniging Rembrandt – dit topstuk naar Deventer te halen. Vanwege de internationale kwaliteit van het object was deze poging vergeefs en werd de beker verworven voor de Arabische Al-Tajir-collectie. Toen het voorwerp recentelijk opnieuw op de veiling kwam, kon het na enkele eeuwen van afwezigheid eindelijk terugkeren naar zijn stad van herkomst om aldaar in de openbare museumcollectie zijn definitieve plaats te krijgen.

Masker (verbonden met twee andere maskers door rolwerk), met daaronder een groteske dwerg (Lieure 139).

Masker in rolwerk, waaronder de voorstelling van de maitresse die de liefdesbrief van kapitein Extravagant in ontvangst neemt van de jonge bode (Duplessis 1403). Onderaan twee groteske dwergen (Lieure 133 en 146).

ANTONI MAGNUS EN HET DEVENTER GOUDSMEDENGILDE
 Antoni Magnus werd op 29 december 1605 in Deventer gedoopt als zoon van de militair Pouwel Magnus en Agnete Sweelinck, een dochter van de goudsmid Gerrit Sweelinck en familie van de beroemde componist Jan Pietersz. Sweelinck (1561-1621). Antoni vestigde zich in het huis van zijn vader in de Golstraat ('Goltstraet'). Als *Anthonius Magnus goltsmit* werd hem op 8 januari 1635 *uyt sonderlinge gunst* het grootburgerschap van de stad Deventer verleend. Toen op 10 februari 1677 zijn vrouw in de Lebuinuskerk werd begraven, was Magnus blijkens een aantekening in het begraafboek van de kerk nog in leven. Zelf moet hij dus op een later tijdstip zijn overleden, maar de exacte datum is niet bekend.

Antoni Magnus staat als nummer 12 op de gildeplaat van de Deventer zilversmeden genoteerd met zijn merkteken en naam. Om een betere controle mogelijk te maken had men in 1630 besloten dat de gildebroeders hun naam en merkteken op een koperen plaat moesten aanbrengen. Op deze plaat staan naast elkaar een volgnummer en één of twee meesters tekens ingeslagen, waarachter de naam in schrijffletters is gegraveerd. Er zijn slechts twee zilveren bekers bekend die het meesterteken van Magnus dragen: een avondmaalbeker in het bezit van de Hervormde Gemeente te Voorst en de nieuwe aanwinst voor het Historisch Museum Deventer. Beide zijn fraai gegraveerd en staan beschreven in *Deventer zilver*, een publicatie uit 1997 door Joh. R. ter Molen.¹

Titelpagina *Varie Figuri Gobbi di Jacopo Callot* (Lieure 128)

Dwerg met wijnfles en glas, van voren gezien (Lieure 133)

Dwerg met wijnfles en glas, van achteren gezien (Lieure 134)

De voor Deventer verworven beker draagt als keur de adelaar, hetgeen duidt op de middelste kwaliteit zilver, het zogenaamde Rijksdaalderzilver. Deventer maakte gebruik van drie verschillende kwaliteiten zilver. De hoogste klasse, Spaans realenzilver, moest behalve met het stadswapen, de adelaar, ook met een ander merk, het schildje, worden gekeurd. De middelste soort droeg alleen het adelaarskeur, terwijl de derde kwaliteit, het Koningsdaalder zilver, alleen het schildje droeg. De relatie tussen de zilverwaarde van een voorwerp en de waarde van de gangbare zilveren munten komt in deze regelgeving duidelijk tot uitdrukking. Omstreeks 1620 werd naast een van de in Deventer gebruikte stadskeuren en het meesterteken van de verantwoordelijke zilversmid, als derde merkteken de jaarletter toegevoegd. De jaarlijks gekozen kermeester bracht, wanneer het zilveragehalte de toets der kritiek kon doorstaan, op het door hem onderzochte voorwerp een letter van het alfabet aan, zij het dat in Deventer gedurende de 17de eeuw nog niet voor elk jaar een nieuwe letter werd gebruikt. Deze merken zijn thans uiteraard een belangrijk hulpmiddel geworden bij de datering van zilverwerk.

DECORATIE

De beker heeft een zeer verfijnde gravure. Het moet echter worden betwijfeld of Antoni Magnus hiervoor verantwoordelijk is geweest. Zowel de uitzonderlijk hoge kwaliteit van het graveerwerk als het internationale karakter van de prenten die hier als voorbeeld werden gebruikt, doen vermoeden dat een beroep is gedaan op een specialist die waarschijnlijk in een van de grote kunstcentra werkzaam was of tijdelijk in Deventer verbleef. Hoewel de vorm van de beker traditioneel is, is de decoratie hoogst ongewoon. Langs de bovenrand zijn drie maskers aangebracht, die door middel van rolwerk met elkaar zijn verbonden. Daaronder wordt een aantal figuren afgebeeld die ontleend zijn aan prenten van de Franse kunstenaar Abraham Bosse (1602-1676): een heer die een liefdesbrief aan een boodschapper overhandigt (*Lettre Amoureuse du Capitaine Extravagant à sa Maitresse*, Duplessis 1402), een dame die deze brief van de jonge bode in ontvangst neemt terwijl

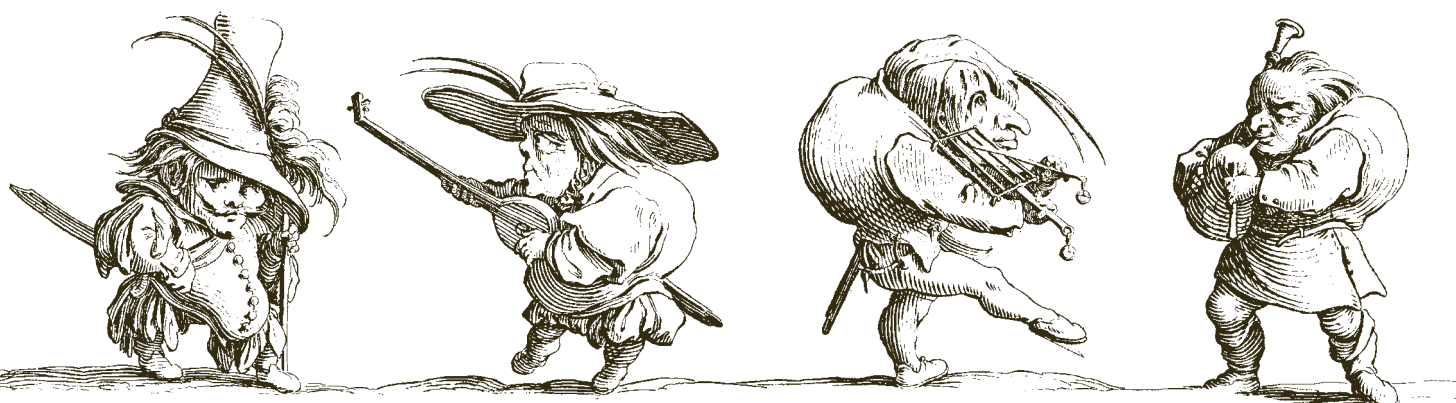
haar hondje hem in de broek bijt (*Response de la Demoiselle à la lettre du Capitaine Extravagant*, Duplessis 1403) en een figuur met in zijn uitgestrekte hand een wortel (*Le Capitaine Fracasse*, Duplessis 1409).² Erotische symboliek te over. Een zestal kleinere dansende, drinkende en musicerende groteske dwergen is langs de onderzijde gegraveerd naar prentvoorbeelden van Jacques Callot (1592/1593-1635).³

De prenten van Callot en Bosse waren destijds in grote delen van Europa bekend. In 1641 werden ze in één adem genoemd met die van Rembrandt.⁴ Zoals in Frankrijk naar het voorbeeld van Rembrandts etsen prenten werden gemaakt, verschenen er Nederlandse uitvoeringen van prenten van de Franse kunstenaars Callot en Bosse. In die periode bestond er in de prentkunst een levendige wisselwerking en handel tussen Nederland en Frankrijk. Abraham Bosse was in Nederland zeer bekend, onder andere door zijn verhandeling over het etsen uit 1645, waarvan ook een Nederlandse vertaling verscheen. Zijn prenten oefenden een grote aantrekkingskracht uit op het publiek en zijn invloed op de graveur van de Deventer beker illustreert het internationale karakter van de beeldtaal uit die tijd. Bosse werd op zijn beurt weer beïnvloed door Jacques Callot, die tijdens een verblijf in Italië kennismaakte met de commedia dell'arte en haar realistische volkstypen.

De inscriptie op de beker luidt: *GERRIT. IANSEN. LINTELO. SOONS SOON VAN HENDRICK. TYMENSEN. LINTELO. NAGELMAKER. IAN REYNIERS. 1664. BERENT. COVRS. INDERTYDT OLDERLVIDEN*. Het zijn de namen van de drie olderluiden of olderlieden van naar alle waarschijnlijkheid het Deventer smedengilde die in 1664 opdracht gaven tot het maken van de beker. De bodemplaat is versierd met het wapen van de familie Van Lintelo. Zoals de inscriptie aangeeft, was Gerrit Janssen Lintelo 'nagelmaker' (smid) en een kleinzoon van Hendrick Tymensen Lintelo. Deze grootvader was eveneens smid, getuige zijn opname in het Burgerboek van Deventer op 9 oktober 1614 en woonachtig in de Smedenstraat.

In 1882 was de beker, waarvan toen niet meer bekend was dat het Deventer zilver betrof, in bezit van een zekere

Afbeeldingen van de afzonderlijke groteske dwergen van Jacques Callot.

Dwerg met hoge hoed en hangbuik (Lieure 139)

Dwerg met snaarinstrument (Lieure 142)

Dwerg met strijkstok en rooster (Lieure 145)

Doedelzakspelende dwerg (Lieure 146)

H. Botterweg uit Zwolle.⁵ Dit was ongetwijfeld de Hendrik Botterweg die een schildersbedrijf in de Zwolse Nieuwstraat had. Hij was zeker geen kunstverzamelaar, maar zal deze beker eerder door vererving in zijn bezit hebben gekregen. Botterweg was in 1819 in Zwolle geboren, maar zowel zijn vader als zijn grootvader kwam uit Deventer. Beide voorouders waren smid in Deventer, de grootvader woonde bovendien in de Smedenstraat. Het is niet onwaarschijnlijk dat de vader of de grootvader van Hendrik Botterweg de beker in zijn bezit heeft gekregen als een van de laatste olderluiden van het in de Franse tijd opgeheven smedengilde. De opheffing van de ambachtsgilden betekende tevens in veel gevallen het verloren gaan van gildenarchieven en andere bezittingen. In het beste geval bleven bezittingen bewaard in particulier bezit binnen de familie van de voormalige gildenleden. Daarom deed het Deventer gemeentebestuur in 1868 een oproep om gildenvoorwerpen zoals gildenborden, bierkannen, bekers, bokalen, proefstukken enzovoort, die nog bij veel stadgenoten aanwezig waren, te schenken aan de stad om die op het stadhuis tentoon te stellen. Dit had enig succes. Zo schonk smid G. Broekers uit de Smedenstraat een 17de-eeuws gildenbord van het smedengilde. Met nog vier andere toen verworven gildenborden is deze nog steeds op het stadhuis te bewonderen. Van het smedengilde is echter geen enkel archiefstuk bewaard gebleven.

GILDENZILVER

Van de grote rijkdom aan voorwerpen die aan de Deventer ambachtsgilden hebben toebehoord, is ondanks de oproep uit 1868 slechts weinig bewaard gebleven. Tot nog toe waren er drie zilveren bekers bekend van de koekbakkers en de schippers. In 1723 en in 1750 heeft het koekbakkersgilde een aantal lepels gekocht, die, zoals uit een inboedelijst is gebleken, niet zozeer gerekend werden tot de eigendommen van het gilde als wel tot het bezit van de leden zelf. Van het smedengilde bevindt zich in de collectie van het Historisch Museum, naast de recent verworven beker, een zilveren komfoor van zilversmid Lambertus Krop, dat in 1708 door burgemeester Johan van Suchtelen

aan dit gilde werd geschonken. Het goudsmedengilde zelf had, curieus detail, in 1731 een koperen busje laten maken voor het bewaren van de gemeenschappelijke kas.

In 1623 raakten de gilden aanvankelijk dakloos, omdat zij het Arme Fraterhuis moesten verlaten dat werd ingericht tot Spinhuis. Blijkens een rekest verzochten de 'gemene gilden' in 1633 om nieuwe huisvesting, die zij verkregen in een van de vrijgekomen muntmeesterateliers aan de Lange Gang in het Meester Geertshuis aan de Bagijnenstraat, het voormalige naar Geert Grote genoemde klooster dat de beginselen van de moderne devotie was toegedaan. Dit pand bleef tot 1691 als *gilde-hujs* in gebruik. Tot de 'gemene gilden' behoorde ook het smedengilde, waarvan de olderluiden het maken van de hier beschreven zilveren beker in opdracht gaven aan een lokale zilversmid. Het gildehuis diende de gilden niet alleen *tot hare vergaderingen*, maar ook voor *vriendtlicke bijkompsten*. Waarschijnlijk kwam elk gilde hier voor zijn maandelijks avond bijeen voor een maaltijd en zeker voor een goed glas bier of wijn.

De collectie van het Historisch Museum Deventer, dat voortaan onderdak zal bieden aan deze unieke beker, omvat een rijkdom aan voorwerpen uit het recente en minder recente verleden: een belangrijke verzameling glas, keramiek, zilver, schilder- en beeldhouwkunst, tekeningen en prenten, curiosa en gebruiksvoorwerpen uit de afgelopen eeuwen, die een beeld geven van de geschiedenis van Deventer en omstreken. Een groot deel van de collectie is door opgravingen, aankopen en schenkingen bijeengebracht, terwijl een ander deel in de vorige eeuw reeds was verzameld in het 'Kabinet van Zeldzaamheden'.⁶ Het spreekt voor zichzelf dat de Vereniging De Waag en daarmee de stad Deventer ook in dit Bulletin nog eens haar grote erkentelijkheid wil uiten jegens de Vereniging Rembrandt voor haar ruimhartige ondersteuning. Bestuur en museumstaf nodigen dan ook de leden van de Vereniging Rembrandt graag uit om dit schitterende 17de-eeuwse kleinood met eigen ogen in Deventer te komen bekijken. ♦

Mr H.J. Nalis en drs B. Rademaker-Helfferich

Noten

1. Joh. R. ter Molen, *Deventer zilver*, Deventer 1997, pp. 76-79, 106-107, 199, 201
2. De nummers verwijzen naar: G. Duplessis, *Catalogue de l'oeuvre de Abraham Bosse*, Parijs 1859
3. Zie J. Lieure, *Jacques Callot*, Parijs 1924-1929 (fotogr. herdruk 1969), nrs 133, 134, 139, 142, 145, 146
4. Door Tommaso Garzoni in zijn *La piazza universale di tutte le professioni del mondo*, Frankfurt 1641
5. De beker maakte dat jaar deel uit van een tentoonstelling, zie *Catalogus der Geschiedkundig-Overijsselsche tentoonstelling, geopend te Zwolle den 18 Augustus 1882*, Zwolle 1882, p. 137, nr 1712
6. De geschiedenis en herkomst van de collectie werd in 1999 beschreven door de heer B. Dubbe, voormalig voorzitter van de Vereniging De Waag en tevens kenner van het Deventer zilver: zie B. Dubbe, *50 miniaturen. Voorwerpen uit het bezit van Historisch Museum De Waag*, Deventer 1999

Overige literatuur over de beker

- J.W. Frederiks, *Dutch Silver*, dl. III, Den Haag 1960, nr. 175, aff. 140, 141
- Th.M. Duyvené de Wit-Klinkhamer, 'Seventeenth Century Silver in the J.W. Frederiks collection', *Apollo* (November 1964), pp. 390 e.v.
- A.L. den Blaauwen et al., *Nederlands Zilver/ Dutch Silver 1580-1830*, Den Haag 1979, pp. 150, 151, nr. 73
- Vanessa Brett, *The Sotheby's Directory of Silver 1600-1940*, Londen 1986, p. 109, nr. 315
- Christie's, *The Glory of the Goldsmith. Magnificent Gold and Silver from the Al-Tajir Collection*, Londen 1989, p. 13, nr. 4
- Eddy de Jongh & Ger Luijten, *Spiegel van alledag. Nederlandse genreprenten 1550-1600*, Amsterdam/ Gent 1997, pp. 286-287
- Lydie van Dijk (red.), *Glans langs de IJssel. Zilver uit Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen*, Zwolle 1999, p. 92
- Christies' Amsterdam, *Dutch and Foreign Silver, Russian Works of Art and Objects of Vertu*, Amsterdam 2003, pp. 84-85, nr. 359